

LÉČIVÉ ROSTLINY VE STŘEDOVĚKÝCH KLÁŠTERNÍCH ZAHRADÁCH

MGR. JARMILA SKRUŽNÁ
BOTANICKÁ ZAHRADA HL. M. PRAHY

Pokud se zabýváme užíváním léčivých rostlin v různých historických etapách a v rozdílných lidských kulturách, jistě nás zarazí neexistence celostního léčebného systému v evropském prostředí, na rozdíl od tisíciletého fungování systému celostní medicíny v jiných částech světa, jako je např. ajurvéda v Indii nebo tradiční čínská medicína aj.

Ve všech těchto systémech hraje fytotherapie klíčovou roli. Při znovuoobjevování kontinuity užívání léčivých rostlin v Evropě nemůžeme pominout středověké kláštery, které byly ve střední Evropě nositeli civilizace, kultury a vědění. Skrze nově zakládané klášterní fundace ve střední Evropě se do oblastí za Alpami dostávaly léčivé rostliny nepůvodní, jejichž domovinou byla oblast Středomoří. A s jejich pěstováním v klášterních zahradách se šířilo i povědomí o jejich užívání.

PLÁN ZE ST. GALLEN

Pergamenový svitek s kresbou ideální podoby benediktinského kláštera vznikl na počátku 9. století v klášteře Reichenau v dnešním Německu, odkud byl věnován do kláštera v St. Gallen.

Při studiu plánu žasneme nad jeho krásou, ale i obsahem propracovaným do nejmenšího detailu. Na plánu nalezneme veškeré budovy a prostory spojené s klášterním životem, tj. katedrálu, konvent, noviciát, školu, nemocnici a knihovnu. To nás nepřekvapí. Co je ale fascinující, je přítomnost četných řemeslných dílen, určených pro konkrétní profese. Pro ševce, mečíře, nožíře, štítaře, koželuhu, zlatníky, kováře a valchaře, dále sýpky, mlýny, pivovar a pekárny, kurníky a stáje pro koně, březí klisny a hříbata, voly, ovce, krávy, prasata a slepice. A také stoupy na odpad, latríny a lázně. Ani bez nich nebyl život v raně středověkém klášteře možný. Nás nejvíce zajímají klášterní zahrady a v nich pěstované rostliny. Na plánu ze St. Gallen jsou zakresleny zahrady čtyř typů – **rajský dvůr, zahrada léčivých bylin, zelinářská zahrada a ovocný sad.**

RAJSKÝ DVŮR

Rajský dvůr se nachází uprostřed klausury. Tato zpravidla čtvercová zahrada byla místem odpočinku, modliteb a rozjímání. Byla rozdělena křížem cest na čtyři stejně velká pole. Po obvodu byl rajský dvůr lemován ambitem, zaklenutou chodbou otevřenou arkádami, nebo okny. Uprostřed rajské zahrady stávala studna, později fontána. Uprostřed rajského dvora na plánu ze St. Gallen je zakreslena **chvojka klášterská**. Pro svoji stálezelenost byl tento druh jalovce symbolem vzkříšení a věčného života. Keř roste nejen uprostřed centrálního čtvercového pole, ale je přímo ve středu celého plánu, resp. celého klášterního areálu. Symbolický význam chvojky klášterské je svojí polohou ještě umocněn.

ZAHRADA LÉČIVÝCH ROSTLIN

Součástí středověkých klášterů byly prostory pro léčení nemocných spolu s bratřími i příchozími pacienty. S tím souvisela stálá potřeba léčivých rostlin, bez nichž si středověkou léčbu nelze představit. Na plánu ze St. Gallen nalezneme nemocnici, která stavebně připomíná malou klausuru s rajským dvorem, ambitem a kaplí. K ní přiléhá lékářský dům s vymezeným prostorem pro těžce nemocné, dům, kde se pouští žilou, a vlastní zahrada léčivých rostlin.

Středověké zahrady léčivých rostlin měly jednoduché, pravouhlé členění. Rostliny byly sázeny do čtvercových nebo obdélníkových záhonů. Často byly záhony vyvýšené a obehnané obrubou z vrbového nebo lískového proutí. Většinu sortimentu tvořily druhy u nás nepůvodní, které se k nám dostaly z oblasti Středomoří. Domácí druhy léčivých rostlin se v kláštřích pěstovaly druhotně a v menší míře. Součástí zahrad léčivých rostlin byly také okrasné druhy, které vedle fytotherapeutických vlastností měly nezpochybnitelný symbolický význam. Byla to např. lilie, růže nebo kosatec, které se využívaly k výzdobě oltářů. Na plánu ze St. Gallen je zmíněno celkem 16 léčivých rostlin: **rozmarýn, saturejka, maří list, pískavice, máta, polej, šalvěj, ruta, kmín římský, libeček, fenykl, hulevník, fazole, růže, lilie a kosatec.**

OVOCNÝ SAD SE HŘBITOVEM

Štěpnici, v níž je zobrazeno na santgallenském plánu 14 druhů ovocných stromů, vévodí dřevěný kříž, který mění ryze užitkovou zahradu na místo mystické. V ovocném sadu nalézají místo posledního odpočinku zemřelí řádoví bratři, slouží jako klášterní hřbitov. V ovocném sadě měla růst jablonoň, hrušeň, moruše, líska, slivoň, kaštanovník, mišpule, kdoule, jeřáb, ořešák, mandloň, fíkovník, vavřín a třešeň.

ZELINÁŘSKÁ ZAHRADA

Rostliny tvořily většinu jídelničky středověkých mnichů. Jeho významnou součástí byly luštěniny. Další pokrm měly pro obyvatele kláštera opět symbolický význam. Byly to chléb, víno a kořeny rostlin, kterými se živili předchůdci mnichů, poustevníci. Zelinářská zahrada byla opět jednoduše členěna na pravouhlá pole, na nichž se pěstovala zelenina a kořeny. Podle plánu ze St. Gallen se zde pěstovalo 18 druhů rostlin. Zajímavé je, že v seznamu nalezneme saturejku, která měla své místo i v zahradě léčivých rostlin. Kromě saturejky se v zahradě měla pěstovat cibule, pórek, celer, koriandr, kopr, anýz, mák, ředkev, řepa, šalotka, česnek, mrkev, petržel, řepka, kerblík, černucha a pastinák. V těsné blízkosti zelinářské zahrady stál dům zahradníka s kůlnou na nářadí a skladem na byliny.

